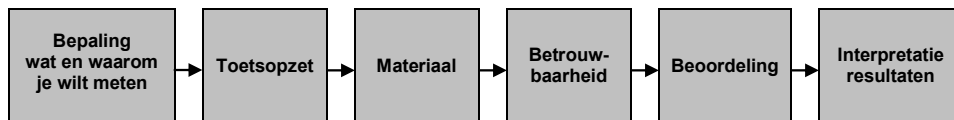

TOETSTIP 8 - JULI 2007

TIP 8: ETHISCH VERANTWOORD TOETSEN

De sjibbolet toets (beschreven in het Oude Testament): Na een bepalende militaire strijd tussen twee naburige etnische groepen, probeerden de overwinnaars te voorkomen dat hun (overigens zeer overeenkomende) cultuur en taal zich zouden gaan mengen met die van de andere groep. De twee groepen spraken varianten van dezelfde taal; ze waren van elkaar te onderscheiden in de manier waarop ze woorden beginnende met een [s] uitspraken. De verliezers spraken de woorden uit met een [sh] klank, de overwinnaars met een [s] klank. Het woord 'sjibbolet' werd door de overwinnaars gebruikt als een één-itemtoets om de vijand in hun omgeving te kunnen opmerken. Individuen die er van verdacht werden één van de andere groep te zijn, werden gevraagd dit woord te zeggen, en als ze het woord uitspraken als '[sh]ibbolet', dan zakten ze voor de test. In dit geval was zakken fataal, omdat het een onmiddellijke dood betekende. Een slechte prestatie op een toets kan grote consequenties hebben, zij het gelukkig over het algemeen niet zo cru als in dit voorbeeld¹.

We zullen in deze ToetsTip dieper ingaan op de impact die toetsen hebben op leerders en onderwijs en hoe toetsontwikkelaars en toetsafnemers op een ethisch verantwoorde manier kunnen omgaan met examens, toetsen en testen. Allereerst schetsen we wat er verstaan wordt onder ethisch verantwoord toetsen. Vervolgens concretiseren we ethisch verantwoord toetsen in de lespraktijk en geven we praktische tips en interessante literatuur.

1 Ethisch verantwoord toetsen

1.1 Impact

Toetsen zijn krachtige instrumenten, en toetsen zijn alomtegenwoordig in onze maatschappij. Meer specifiek in het onderwijs, of het nu om lager, secundair of volwassenenonderwijs gaat. In het onderwijs worden toetsen vaak op twee soorten manieren gebruikt: formatief en summatief.

- Formatief: toetsen tijdens het onderwijs- en leerproces. Zit de leerder op de goede weg, wat doet hij goed, waar moet nog aan gewerkt worden? Deze manier van toetsen wordt ook wel diagnostisch toetsen genoemd. Eveneens kan de onderwijspraktijk zelf formatief worden getoetst. Dus: in hoeverre bereikt het onderwijs de vooropgestelde onderwijsdoelen? Is het effectief? Op welke punten zou het onderwijs verbeterd kunnen worden?
- Summatief: toetsen aan het eind of begin van een bepaald traject. Bezit de leerder de vaardigheden en/of competenties die nodig zijn om te kunnen door- of instromen naar een volgend niveau, naar een opleiding of naar werk?.

Formatieve toetsen kunnen veel impact hebben op leerders. Zij kunnen door goed of minder goed te presteren meer of minder gemotiveerd of zelfverzekerd raken. Maar vooral summatieve toetsen kunnen grote consequenties hebben voor individuele leerders. Slagen voor een toets betekent bijvoorbeeld kunnen starten met een (vervolg)opleiding of meer kans maken op de arbeidsmarkt. Zakken betekent daarentegen niet kunnen starten met een (vervolg)opleiding of minder kans maken op de arbeidsmarkt. Naast impact op de individuele leerder, kunnen toetsen ook impact hebben op het onderwijs (het zogenaamde 'washback'effect). Zo kan het zijn dat een onderwijsinstelling of het onderwijs in het algemeen zoveel belang hecht aan een toets(en) dat het slagen van de leerlingen de belangrijkste en enige doelstelling van het onderwijs wordt. Dit betekent dat het onderwijs zich (teveel) op de

¹ vrij vertaald uit *Language Testing*, McNamara, p.68

toets richt en dus heel beperkt wordt: enkel datgene wat in de toets aan bod komt, wordt nog onderwezen. En een toets is meestal maar een beperkte selectie van al dat wat een leerder zou moeten kunnen. Het enige wat dan nog geldt is dat de leerlingen of studenten slagen voor de toets.

1.2 Ethisch omgaan met toetsen

Vanwege de impact die toetsen op een individuele leerder en het onderwijs kunnen hebben, is het van belang dat toetsontwikkelaars en -afnemers ethisch omgaan met toetsen. Wat is ethisch? De Dikke Van Dale zegt:

Ethiek (v.;g.mv.) [Lat. *ethicus* <Gr. *èthikos*], praktische wijsbegeerte die handelt over de zedelijke begrippen en gedragingen, over wat goed en kwaad is, syn. *zedeleer*.

Ethisch verantwoord toetsen houdt dus in dat toetsontwikkelaars en -afnemers stilstaan bij de goede, maar evengoed bij de kwade gevolgen van de toets: het goede nastreven en het kwade vermijden. Zo moet bijvoorbeeld voorkomen worden dat toetsen voor verkeerde doeleinden gebruikt worden, zie voorbeeld in kader.

Voorbeeld van verkeerd gebruik van een taaltoets

Meer conventionele taalvaardigheidstoetsen zijn in het verleden ook wel eens gebruikt voor uitsluitingsdoeleinden. Een voorstel voor een taaltoets uit de jaren 60 betrof er één in opdracht van de Royal Canadian Mounted Police om homoseksuele aankomende agenten uit te sluiten. De toets bevatte woordenlijsten met daarin woorden uit homoseksuele subtaal (zoals *camp*). Deze woordenlijsten werden voorgelegd aan de agenten en het zweetgehalte op hun handen werd gemeten (als een teken van nervositeit). Er werd van uitgegaan dat de subcultuur waarin deze woorden werden gebruikt, alleen bekend was bij homoseksuelen. Ze zouden dan bij het horen van de woorden nerveus worden, gaan zweten en dat zou opgemerkt worden. In deze toets was een perfecte score dus een nul!²

Bij grote toetsinstellingen is ethisch verantwoord toetsen van groot belang, omdat zij over het algemeen de toetsen met de grootste impact leveren (voor een voorbeeld hiervan, zie volgende pagina). Overkoepelende organisaties van toetsinstellingen hebben dan ook *Codes of ethics* ontwikkeld, waaraan toetsontwikkelaars (maar bijvoorbeeld ook toetsgebruikers) zich zouden moeten houden. Meer informatie hierover vindt u bij de lijst met interessante literatuur.

2. Ethisch verantwoord toetsen in de lespraktijk

Alhoewel vooral grote, erkende toetsen veel impact hebben op leerders, kunnen ook de toetsen uit uw eigen lespraktijk veel invloed hebben op uw leerlingen of studenten. Uiteindelijk draait het er om dat uw toetsen een zo hoog mogelijke kwaliteit hebben. De kwaliteit van toetsen moet op twee grote vlakken gegarandeerd worden. Ten eerste op het vlak van validiteit: een toets moet meten wat hij veronderstelt te meten. Ten tweede op het vlak van betrouwbaarheid: de resultaten van een toets moeten een zo juist mogelijke weergave zijn van iemands competenties en vaardigheden. De meetfout – toetsen zijn immers meetinstrumenten – moet zo klein mogelijk zijn. Het is dan ook belangrijk dat u als docent gedurende het hele toetsproces (voor, tijdens en na afloop van de afname en beoordeling) goed op een aantal aspecten let. Op de volgende pagina zullen ze worden uitgelegd.

2.1 Voordat de test wordt afgenomen

Wanneer u de toets ontwikkelt, dient u zich goed bewust te blijven van de doelstellingen van de toets. Welke vaardigheid/heden wilt u toetsen? Een toets moet meten wat u ermee beoogt te meten: namelijk die competenties en vaardigheden waarover u informatie nodig heeft. Blijf dus trouw aan uw doelstellingen, hiermee waarborgt u dat uw toets valide is.

---

² vrij vertaald uit *Language Testing*, McNamara, p.69

Voorbeeld van verkeerd gebruik van een toets

Iedereen heeft als leerling vroeger wel eens meegemaakt dat de klas heel onrustig was en de docent de klas vervolgens een toets liet maken, om weer wat rust en orde te creëren. Hier past de doelstelling van de docent niet bij de te meten vaardigheid van de toets. De leerling is er vervolgens de dupe van, want hij wordt onnodig in een stressvolle situatie gebracht.

Zoals gezegd, een toets moet meten wat u ermee beoogt te meten en niets anders. Zorg er bij het ontwikkelen van uw toets dan ook voor dat al uw leerlingen of studenten de toets op dezelfde manier kunnen interpreteren. Het is namelijk mogelijk dat leerlingen of studenten met verschillende achtergronden een andere kijk op zaken hebben; dit mag echter geen gevolgen hebben voor het maken van de toets. Een toets die bedoeld is om woordenschat te meten, moet bijvoorbeeld geen cultuurkennis toetsen.

Voorbeeld van ongewenste culturele bepaaldheid

Dit symbool wordt in Nederland in het onderwijs algemeen gebruikt om aan te geven dat iets goed is gemaakt.

We wilden dit symbool in één van onze examens gaan gebruiken. In de testfase bleek echter dat dit symbool in andere landen helemaal niet bekend is. Het gebruik van dit symbool in het examen had tot gevolg kunnen hebben dat de opdracht niet goed uitgevoerd werd door kandidaten. Dit had dan echter niet aan hun taalvaardigheid gelegen, maar eerder aan de ongewenste culturele bepaaldheid die hier een rol speelt.

We hebben dit symbool in de definitieve versie van het examen dan ook vervangen.

Tot slot hebben uw leerlingen of studenten het recht om van tevoren goed op de hoogte zijn van het doel en de opzet van de toets, wat de toets beoogt te meten en hoe de toets wordt beoordeeld. Zij ondervinden namelijk rechtstreeks de consequenties van hun toetsresultaten.

2.2 Tijdens de afname

De afname zelf moet objectief, betrouwbaar gebeuren, zodat al uw leerlingen of studenten dezelfde kansen krijgen om te slagen voor de toets. Dit betekent dat de afnamecondities voor alle leeders dezelfde moeten zijn: dezelfde instructies, tijd, en hulpmiddelen. Hierover dient van te voren over gecommuniceerd te worden met de leerlingen of studenten, zodat ze goed weten waar ze aan toe zijn en de toetsituatie rustig kan verlopen.

2.3 Tijdens de beoordeling

Ook hier geldt weer het objectiviteitsargument: uw leerlingen of studenten hebben het recht om objectief beoordeeld te worden; allemaal dezelfde kansen te krijgen. Dit betekent dat u bij voorkeur met van tevoren uitgeschreven beoordelingsmodellen of scoreformulieren werkt tijdens het beoordelen.

2.4 Na afloop van de afname en beoordeling

Het is van belang dat uw leerlingen of studenten voldoende inzicht hebben in wat een toetsresultaat nu precies aan informatie oplevert. Hoe is er beoordeeld, hoe wordt de cesuur bepaald, ofwel hoe bent u uiteindelijk tot een bepaald resultaat gekomen? Zorg er voor dat de resultaten makkelijk te interpreteren zijn voor uw leerlingen of studenten.

Ook is het belangrijk dat uw leerlingen of studenten de mogelijkheid hebben de toets in te kijken en bezwaar aan te tekenen als ze het niet eens zijn met het resultaat (informeel, dan wel formeel).

2.5 Meer is beter dan één

Toetsen zijn eenmalige meetopnames en in die zin altijd afhankelijk van het moment. Voelde uw leerling of student zich wel goed, waren de afnamecondities wel ideaal? Een slechte dag kan tot een vertekend resultaat leiden. Bovendien zijn toetsen maar één bron van informatie. Hoe meer evaluatiemomenten³ er zijn, hoe meer verschillende vaardigheden er getoetst en hoe meer evaluatie-instrumenten gebruikt worden, des te betrouwbaarder het oordeel dat u over de taalvaardigheid van uw leerling of student kunt vellen.

3. De tips nog eens op een rijtje

- Blijf trouw aan uw toetsdoelen.
- Vermijd dat uw toets andere zaken dan de door u beoogde vaardigheden of kennis toetst.
- Informeer uw leerlingen of studenten over de inhoud van de toets (doel, beoordeling etc).
- Zorg ervoor dat de afname zo objectief mogelijk plaatsvindt.
- Zorg ervoor dat de beoordeling zo objectief mogelijk plaatsvindt.
- Informeer uw leerlingen of studenten over hoe ze de resultaten kunnen interpreteren.
- Geef uw leerlingen of studenten de mogelijkheid de toets in te kijken en eventueel bezwaar aan te tekenen tegen het resultaat.
- Probeer zoveel mogelijk evaluatiemomenten in te bouwen.

4. Interessante literatuur

- *Power of tests: A critical perspective of the uses of language tests*, Elana Shohamy, 2001, Longman
- *Language Testing*, Tim McNamara, 2000, Oxford University Press, hoofdstuk 7 'The social character of language tests'
- *Ethiek en toetsen*, Sara Gysen, 2003, Uitgesproken ter gelegenheid van de VDAB studiedag: <http://www.nt2evaluatheek.be/ShowImage.aspx?FileID=224>
- De International Language Testing Association (ILTA), een wereldwijde organisatie van individuele experts op het gebied van taaltoetsing, stelde een *Code of Ethics* op met negen belangrijke geannoteerde principes: <http://www.iltaonline.com/code.pdf>
- De Association of Language Testers in Europe⁴ (ALTE), een Europese organisatie waarin instituten zetelen die taaltoetsen en -examens ontwikkelen. ALTE formuleerde een *Code of Practice* die handelt over de kwaliteit van examens en examenontwikkeling, waaronder een deel 'Striving for fairness'. Hierin worden principes besproken die handelen over ethisch omgaan met toetsen en resultaten: http://www.alte.org/quality_assurance/index.php

Feldfunktion geändert

Feldfunktion geändert

Feldfunktion geändert

OPDRACHT

Ga in uw eigen toetspraktijk na: op welke aspecten zou u uw eigen praktijk kunnen aanpassen om het voor uw leerlingen of studenten meer fair te maken?

U kunt uw ervaringen met deze opdracht naar ons doorsturen voor feedback. Wanneer u vragen hebt over dit onderwerp, kunt u deze natuurlijk ook altijd aan ons stellen. Onze contactgegevens staan onder aan deze ToetsTip.

³ Dit kan op verschillende manieren gedaan worden, zie hiervoor de ToetsTips 4, 5, 6 en 7 over breder evalueren.

⁴ Het CNaVT is lid van ALTE

TOETSTIP 9 TOETSING EN ERK SEPTEMBER 2007

In de volgende ToetsTip gaan we dieper in op toetsing en het gebruik van het Gemeenschappelijk Europees Referentiekader (ERK), ook wel Common European Framework of Reference (CEFR) genoemd.

Vragen, opmerkingen en suggesties

Opmerkingen over ToetsTip 8:

Suggesties voor volgende ToetsTips:

Inhoudelijke opmerkingen over evaluatie in het algemeen:

Praktische bemerkingen over de ToetsTip:

Voor vragen & reacties één adres:

het CNaVT-secretariaat

Certificaat Nederlands als Vreemde Taal
Blijde-Inkomststraat 7
B-3000 Leuven
België
0032 (0) 16 53 55 16

cnavt@arts.kuleuven.be